

Antonín Vaněk: Příznaky krize manželské rodiny

Praha, Státní pedagogické nakladatelství 1971, s. 350.

V roce 1971 vydalo Státní pedagogické nakladatelství obsáhlou práci Antonína Vaňky *Příznaky krize manželské rodiny*. Autor se zde zabývá tématem, o jehož aktuálnosti nemůže být pochyb.

Po zasvěceném úvodu prof. K. Gally autor sleduje vývoj problému a seznamuje čtenáře s názory na milostný a manželský život ve starověké Indii, v Řecku a v Římě, s pojetím manželství v křesťanské éře, s názory utopistů i s pojetím manželství u různých národů. Tím vytváří základnu k analýze současné rodiny a manželských vztahů, zejména pak toho jevu, který se dnes ve světové literatuře hodnotí jako krize rodiny. Již první kapitoly udiví čtenáře neobvyklou šíří materiálu, který autor shromáždil a který zařazuje řešení problému do tak potřebných komplexních vztahů, do vztahů, v nichž rozhodující roli — jak prokázaly poprvé v dějinách práce Marxe a Engelse — mají vztahy ekonomické, s nimiž ovšem významně ovlivňují formy manželství, sexuálního života, výchovy dětí a dalších aspektů rodiny i takové faktory, jako jsou náboženské představy lidí, národní tradice, stupeň kulturní vyspělosti té které společnosti, etnická a klimatická specifika atd.

Těžištěm Vaňkovy práce jsou kapitoly III a IV s názvy *Příznaky krize manželské rodiny* a *Jak předcházet manželské krizi*. I zde autor prozrazuje svoji širokou erudici a informovanost o literatuře teoretické a empiricko-výzkumné. Charakterizuje typické rysy takzvané sexuální revoluce a sleduje projevy erotiky a sexu v umělecké tvorbě i ve vědě. Pozornost věnuje i takovým vztahům, jako je vztah sexu a módy, vývoji promiskuity a prostituce i vývoji názorů na volnou lásku. Zvláštní oddíly práce analyzují problematiku zaměstnanosti žen, rodiny a populace i rozvodovost manželství.

Ve svých úvahách o obtížné oblasti prevence manželských krizí zdůrazňuje autor zejména takové faktory, jako je sexuální výchova, jejíž formy bohatě dokumentuje na řadě zemí, a uvádí i konkrétní informace o přednáškách a koncepci kursů k této problematice na vysokých školách. V práci dále poukazuje na dosud až zarážející neznalost antikoncepce, a to ve všech vrstvách i vyspělých společnostech. Filosoficky zajímavé jsou autorovy úvahy o problému, který bývá šířeji označován za

krizi emocionality v moderní společnosti a který v dimenzi práce je nazván „člověk a láska“.

Kniha vyúsťuje v závěry, které stručně shrnují hlavní myšlenky jednotlivých kapitol knihy.

Vaňkova kniha je prací marxistického teoretika. Proto je autorovi již v metodě cizí spekulace nad objektivní realitou, naopak, usiluje o analýzu materiální skutečnosti. Proto je mu cizí i oborová omezenost pohledu a programově ve všech kapitolách usiluje o komplexní přístup ke zkoumaným jevům. Proto je mu cizí i řešení problému „an sich“ a usiluje o sociotechnické vyústění, jímž by se práce velmi angažovaně zapojila do řešení těchto obtížných otázek v naší socialistické společnosti.

A právě proto, že jde o marxistickou práci, nezakrývá si autor oči před reálnými problémy, které se v naší společnosti váží na krizi rodiny. Takovým problémem je například obtížnost řešení takzvané dvojí role ženy, která — má-li realizovat svou rovnoprávnost — musí ji realizovat i — a především — ekonomicky. Avšak zaměstnání nezbavuje ženu její druhé sociální role — být matkou. Autor se obtížností harmonického spojení těchto dvou rolí seriózně zabývá (s. 82 i jinde) a problému zaměstnanosti žen věnuje zvláštní oddíl (s. 189).

Zaměstnanost žen u nás je jedna z nejvyšších ve světě (v současné době činí téměř 45 %), veškerého zaměstnaného obyvatelstva). To jen podtrhuje nutnost urychleného řešení služeb a promyšlení všech opatření, která by rozvíjela pozitivní prvky zaměstnanosti žen (zvyšování životní úrovně rodin, kulturní úrovně žen aj.) a odstraňovala prvky negativní (pracovní přepětí žen s dětmi, neurotizaci aj.).

V souvislosti s analýzou zaměstnanosti žen je zajímavý maďarský výzkum, který autor v práci cituje a který ukazuje, jak podstatně se zvýšil čas, který žena tráví s jinými muži během dne (kolegy v zaměstnání), a jak naopak tomu se podstatně snížil čas, v němž se mohou manželé věnovat sobě navzájem.

Patří k jednomu z kladů celé práce, že každá kapitola obsahuje řadu údajů z empirických výzkumů různých vědních oborů organizovaných v různých zemích v posledních letech. Právem tedy konstatuje prof. Galla ve svém úvodu, že Vaněk „zabírá do svého zorného pole data demografická (např. o sňatečnosti, rozvodovosti, populaci atd.), data z oblasti ekonomické (rodinný rozpočet, domácnost), právní (právo rodinné a manžel-

ské, právní možnosti rozvodů a rozluk), pedagogické (sexuální výchova, výchova k manželství a rodičovství), etnografické a etografické (mravy a zvyklosti shatečné, manželské, rodinné a sexuální, různé kultury ženy, soudy lásky, kultury mužnosti, panenství), sexuologické (formy sexuálního styku, předmanželský sexuální styk, ukájení sexuálního pudu, sexuální aktivita, zvrácenosti, antikoncepce), sociálně psychologické (vztah sexu a módy, sexu a studu, přátelství a sexuálních vztahů, různé druhy erotických lásek), psychologické (milostný cit), sociálně filosofické (názory na manželství, sexuální a rodinný život, jak se vyvinuly na poli filosofie, náboženských nauk, církevních předpisů, mravních kodexů, sociálních utopií) a estetické (projevy erotiky a sexu v umění)".

Je přirozeně možné mít i kritické připomínky k recenzované práci. Zdá se například, že autor se na některých místech nechal unést nesporně zajímavým materiálem, který řázen vedle zásadních poznatků a tezí působí nevyvážené (tak například na s. 88 případ J. Kennedyové, s. 91 citace z časopisu o oidi-povském komplexu apod.). Vzhledem ke stále rostoucí ekonomické angažovanosti žen by bylo asi účelné rozšířit v dalším vydání záběr právě tímto směrem, zejména rozšířením oddílu o zaměstnanosti žen, posílit historické zařazení některých problémů apod.

Vaňkova práce vyvolá nesporně široký čtenářský zájem již aktuálností svého tématu a jeho významností v celospolečenském kontextu, bohatostí pramenů a šifri poznatkového fondu, který zajišťuje každému čtenáři obohacení znalostí, a v neposlední řadě způsobem zpracování i kulturou jazyka, který udrží čtenářovu pozornost při studiu celé práce.

Autor končí svoji knihu těmito myšlenkami:

„Předpokladem vzájemného soužití manželů je láska. Její hodnota souvisela vždy s názorem na ženu-dárkyni života. Model lásky se tvořil jako jednota slasti a utrpení, lidskosti a vášně a později jako cit ke konkrétní osobě. Romantická láska se orientovala především na nedostitný sen. Láska je však cit a fyzické spojení. Zahrnuje přátelství, upřímnost, úctu, věrnost, přizpůsobivost, pochopení, porozumění, chuť do života, sílu k překonání obtíží, schopnost rozdělit se o starosti, umění odpustit a podat pomocnou ruku. O lásku se musí pečovat. Láska předpokládá osobní kvality, intelekt a morální normy. K lásce je zapotřebí rozumu i vůle. Láska je spjata s erotikou a štěstím, které samo je mnohorozměrné. Štěstí je především úspěch, jehož bylo dosaženo při produktivní práci člověka. Předpokladem štěstí je lidská aktivita a iniciativa zaměřená na přetváření světa. Manželská rodina je založena na lásce. Proto je to záležitostí zralých a odpovědných lidí.“

Vaňkova práce je příspěvkem k odpovědnému řešení problémů rodiny, které se týkají mnoha lidí v naší společnosti. Je zároveň cenným příspěvkem k rozvoji naší mladé marxistické sociologie.

Jaroslav Kohout

Živko Ošavkov: Sociologijata kato nauka (Sociologie jako věda)

Sofia, Nauka i izkustvo 1970.

Pod tímto titulem (*Sociologijata kato nauka*) vyšla v Sofii v roce 1970 práce předního bulharského sociologa Živko Ošavkova. Autor je významným marxistickým teoretikem, jehož práce je všeobecně uznávána nejen v Bulharsku a v zemích tábora socialismu, ale i mezi odborníky v ostatních zemích. (Svědčí o tom například i jeho funkce vicepresidenta Mezinárodní sociologické asociace.) Svou knihu *Sociologijata kato nauka* Ošavkov obhajoval v Sovětském svazu, kde získal titul doktora filosofických věd.

V recenzované knize navazuje Ošavkov na svou monografii o vztahu historického materialismu a sociologie (*Istoričeskijat materializm i sociologijata*). Již zde vyslovil svůj názor na oprávněnost sociologie jako samostatné nefilosofické vědy o společnosti. Toto pojetí se v nové práci *Sociologijata kato nauka* pokusil zdůvodnit, a to nejen již pouze silou abstraktních úvah, ale teoretickým rozbohem, který se opírá o výsledky několika rozsáhlých empirických výzkumů.

Ošavkova práce má 335 stran a je členěna do tří velkých kapitol věcného rozboru, v nichž se autor zabývá „sociologickou strukturou“ a strukturou sociologie jako vědy, dále pak sociologii a vědeckým řízením socialistické společnosti a konečně charakterem a metodologií sociologických výzkumů.

Český čtenář se již v první části práce setká s neobvyklým používáním pojmu „sociologická struktura“, které je vlastně pouze bulharským sociologům (Michajlov, Dimitrov, Dančev a další). Obsahem tohoto určení (*sociologičeskata struktura*) jsou hlavní oblasti společenského života, jmenovitě výrobní síly, výrobní vztahy, politika, právo, věda, morálka, umění, náboženství, způsob života, zdravotnictví, tělesná kultura, vzdělání, sebevzdělávání, jazyk, tisk a jiné prostředky komunikace. Každá z těchto hlavních oblastí má specifickou strukturu. Ošavkov pak dále klasifikuje „sociologickou strukturu“ ve dvou rovinách, v obecné a konkrétní.

Pokud jde o obecné určení „sociologické struktury“, pak

1. sociologickou strukturou rozumí vzájemné působení mezi hlavními oblastmi společenského života; společnost jako samostatné se rozvíjející systém;

2. sociologickou strukturou rozumí vztahy základních oblastí života společnosti a života jedince (zejména jde o působení materiální výroby, duchovní kultury, komunikace a řízení na život jednotlivce — s. 35).

Ošavkov dále charakterizuje sociologickou strukturu jako strukturu rozvinutou a nerozvinutou společnost. Za rozvinutou sociologickou strukturu pokládá strukturu společnosti na přechodu od socialismu ke komunismu. Této společnosti je vlastní struktura charakterizovaná dále uvedenými faktory, které jsou zároveň hlavním zájmem sociologického bádání. Jsou to: výroba, způsob života, politika, právo,